

МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

MECHANISMS OF MIGRATION'S REGULATION IN THE EUROPEAN UNION

Риндзак О.Т.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону,
Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
Національної академії наук України

У статті здійснено аналітичний огляд механізмів регулювання міграції населення в Європейському Союзі. На основі цього виокремлено шість пріоритетів регулювання міграційних процесів у країнах ЄС та виділено основні регулюючі інструменти по кожному з них. Визначено фокуси адаптації європейського досвіду для України.

Ключові слова: міграція населення, механізми регулювання, міграційне законодавство, міграційна політика, Європейський Союз.

В статье осуществлен аналитический обзор механизмов регулирования миграции населения в Европейском Союзе. На основе этого определены шесть приоритетов регулирования миграционных процессов в странах ЕС и выделены основные регулирующие инструменты по каждому из них. Определены фокусы адаптации европейского опыта для Украины.

Ключевые слова: миграция населения, механизмы регулирования, миграционное законодательство, миграционная политика, Европейский Союз.

This article provides an analytical review of mechanisms of migration's regulation in the European Union. On this basis, six priorities for regulation of migration processes in the EU are separated and the main regulatory instruments for each of them are defined. The focuses for adaptation of European experience in Ukraine are determined.

Keywords: migration, mechanisms of regulation, migration law, migration policy, European Union.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Складність і гострота проблем, пов'язаних з інтенсифікацією процесів міжнародної міграції населення, вимагають від європейської спільноти вироблення адекватних рішень та консолідації зусиль щодо врегулювання цих процесів, тому нині міграційна політика займає вагоме місце у системі співпраці країн Європейського Союзу (ЄС). Актуальність вивчення й адаптації досвіду ЄС у регулюванні міграцій визначається для України необхідністю виконання плану дій щодо її інтеграції до ЄС та важливістю вдосконалення державної міграційної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Значний внесок у розвиток теоретико-методологічних та прикладних основ формування, вдосконалення і реалізації міграційної політики України здійснили такі вітчизняні науковці: Западнюк С.О., Лібанова Е.М., Малиновська О.А., Пирожков С.І., Позняк О.В., Прибиткова І.М., Садова У.Я. Аналізу системи державного управління,

ційно-правовим аспектам регулювання міграційних процесів присвячено праці Афанасьєва К.К., Бандурка О.О., Мосьондза С.О., Олефіра В.І., Саїва С.С., Столбового В.М., Чехович С.Б. та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Динамічність та складність міграційних процесів актуалізують якісно нові проблеми для України. Крім того, необхідність приведення основних нормативно-правових норм у міграційній сфері відповідно до європейських стандартів вимагає детальнішого вивчення досвіду ЄС у цій сфері.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналітичний огляд механізмів регулювання міграції населення в Європейському Союзі для його адаптації до умов України.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Оскільки ЄС є інтеграційним утворенням із дворівневою системою управління, то і міграційна сфера регулюється з урахуванням національних підходів та із уніфікацією їх під вигідні

всій спільноті стандарти. Узгодження інструментарію регулювання міграцій країн ЄС здійснюється також щодо інших європейських країн, що не є асоційованими членами, однак утворюють європейський економічний простір і можуть входити в зону Шенген (наприклад, Норвегія).

Міграційні процеси у межах європейського простору регулюються на основі низки принципів. Зокрема, це базові принципи системності, комплексності, об'єктивності, науковості, перспективності, ситуативності, законності, своєчасності, інноваційності [1, с. 43]. Окрім того, важливим є принцип мультикультуралізму, який передбачає рівноправне співіснування різноманітних культур у суспільстві. Також поширеним є принцип селективності, який свідчить про виваженість міграційної політики європейських країн.

Основою міграційного законодавства є Шенгенські угоди («Про відміну паспортного митного контролю між країнами Європейського Союзу», 1985, 1990 рр.), Дублінська конвенція (1990 р.), договори: Маастрихтський (1992 р.), Амстердамський (1997 р.), Лісабонський (2009 р.) та ін. Комплексним нормативом, який регламентує правовий режим перетину кордонів ЄС, є Шенгенський кодекс про кордони, укладений у 2006 р. Процедурні питання видачі віз регламентують Шенгенська конвенція 1990 р., Шенгенський візовий кодекс 1999 р.

Важливим документом, що регулює міграцію з третіх країн, є Директива Ради 2004 р. про дозвіл на перебування, який видається громадянам країн, що не є членами ЄС, які стали жертвами торгівлі людьми або об'єктами дій, що сприяють нелегальній імміграції, і які співпрацюють із компетентними органами. Окрім правового визначення нелегальних форм міграції, даний документ установлює процедурні норми дозвільної системи перебування у межах ЄС. У ньому містяться положення, які регламентують шестимісячний мінімальний термін дозволу на перебування, впродовж якого особа має право на доступ до ринку праці, навчання, системи соціального забезпечення, програм інтеграції тощо [2].

Керівництво ЄС розмежує регулювання різних видів міграцій, багато уваги приділяючи біженцям, тимчасово переміщеним особам. Водночас не залишаються поза увагою мігранти, котрі перебувають у межах ЄС протягом тривалого періоду часу. Основним нормативним документом, який визначає їх права, є Директива Ради стосовно статусу громадян третіх країн, які довгостроково перебувають на території ЄС, 2003 р. Згідно з даним документом, право довгострокового перебування в одній із країн ЄС мають особи зі стабільними доходами для проживання без використання ресурсів соціальної допомоги, а також застраховані на випадок хвороби. Директива регламентує права осіб із дозволом на довгострокове перебування в одній із країн ЄС щодо працевлаштування,

навчання, доступу до соціальних виплат, страхування, допомоги, пільг, об'єднання в профспілки, вільного пересування. Також такі особи можуть проживати в іншій країні, однак терміном не більше трьох місяців [3]. У такий спосіб інші члени спільноти забезпечують себе, розрізняючи національне міграційне законодавство зі специфічними підходами регулювання довгострокових міграцій.

Показовим нормативом, який демонструє селективний підхід міграційної політики ЄС, є Резолюція Ради про обмеження на допуск громадян третіх країн із метою ведення діяльності на умовах самозайнятості 1994 р., яка регламентує допуск осіб із третіх країн, які підвищують вартість економіки приймаючої країни [4].

В умовах зростаючої академічної мобільності молоді країни ЄС утвердили Директиву Ради про умови допуску громадян третіх країн із метою навчання, обміну учнями, неоплачуваного стажування або добровільної служби 2004 р. Цей документ регламентує терміни видачі дозволів на перебування з неекономічною метою та спрощену процедуру отримання віз [5]. Для залучення осіб із високим інтелектуальним потенціалом реалізується Директива Ради 2005 р. щодо допуску громадян третіх країн із метою наукового дослідження. Даний документ регламентує укладення між організаціями з країни походження науковця та країнами ЄС угод на термін до п'яти років із гарантіями його фаховості. Загалом, визначаючи правові основи взаємовідносин, ця директива приділяє багато уваги їх договірному врегулюванню [6]. Для стимулювання імміграції висококваліфікованих фахівців діє Директива Ради 2007 р. про умови в'їзду і проживання громадян третіх країн із метою висококваліфікованої роботи по найму, яка вводить практику «синіх» карт (за прототипом «зеленої» карти США). Дана практика передбачає спрощену процедуру цільового залучення фахівців з інших країн до розвитку економіки європейських країн. Однак якщо власник «синьої» карти впродовж трьох місяців не є працевлаштованим, то це дає підстави вилучити таку карту.

У 2011 р. прийнято Директиву щодо запровадження єдиного дозволу на працевлаштування і проживання громадян третіх країн на території ЄС, а також спільного списку прав і свобод, якими вони можуть користуватися [7]. Очевидно, країни Спільноти прагнуть уніфікувати систему довгострокового доступу до своїх ринків та інфраструктури громадян інших країн, пропонуючи відповідні умови адаптації.

Окремий нормативний зріз регулювання міграцій у країнах ЄС становить правова протидія нелегальній міграції. Зокрема, в європейському просторі діє низка нормативно-правових документів, які регламентують:

– санкції проти роботодавців, які працевлаштовують нелегальних мігрантів, та перевізників, що таких транспортують;

– процедурні питання та необхідність консолідації зусиль у поверненні нелегальних мігрантів, у тому числі реадмісії;

– процедурні питання та обґрунтування необхідності легалізації нелегальних мігрантів, можливостей натуралізації (практика філіації – спадковість громадянства за правом батьків чи «землі», та оптації – особистісного вибору людини щодо громадянства).

З огляду на зростання інтенсивності імміграційних потоків, спрямованих до країн ЄС, нормативи, які врегульовують «міграційний тиск» із боку окремих країн, постійно вдосконалюються. Наприклад, у 2012 р. було прийнято Стратегію відповіді ЄС на міграційний тиск. У цьому документі задекларовано збереження права на пересування з одночасною неприпустимістю зловживань із боку громадян третіх країн легальними каналами переміщень; особливу увагу сфокусовано на турецько-грецькому міграційному коридорі [8]. У 2015 р. такий документ прийнято щодо Туреччини. У поточних умовах стрімкого зростання припливу біженців до ЄС керівництво інтеграційного утворення регламентує такі кроки врегулювання ситуації для поступового додання міграційного тиску [9]:

1) запобігання незаконним міграційним потокам – упровадження Глобального підходу до міграції і мобільності (GAMM), прийняття Декларації ЄС-Африка з питань міграції і мобільності 2014 р., розвиток місії загальної політики безпеки і оборони (CSDP), діяльність європейських офіцерів зв'язку в основних країнах міграції, зниження факторів тяжіння міграції;

2) вирішення нагальних гуманітарних проблем – задоволення невідкладних потреб сирійських біженців через допомогу агентств ООН, Лівану, Йорданії і Туреччини; гуманітарна допомога мігрантам на західному балканському маршруті;

3) збереження життя осіб, які намагаються мігрувати через море і подолання злочинних мереж – реалізація операцій Triton, Poseidon, проведення спеціальних місій;

4) зміцнення зовнішніх кордонів ЄС через посилення ролі і можливостей Frontex (система інтегрованого управління європейськими кордонами), використання нових технологій для прикордонного контролю;

5) зміцнення внутрішньої солідарності і відповідальності – внутрішній перерозподіл мігрантів і біженців, створення «гарячих точок» реєстрації;

6) надання юридичних консультацій;

7) повернення і реадмісія нелегальних мігрантів.

Таким чином, законодавство ЄС чітко прописує механізми міграції, права і можливості мігрантів. Загальні документи, прийняті на рівні керівних структур ЄС, доповнюються національним міграційним законодавством, яке, однак, більшою мірою специфікує міграційний режим на довгострокову перспективу та в розрізі окре-

мих сегментних груп (як правило, за професійною ознакою). Аналіз нормативно-правового забезпечення демонструє чітку врегульованість європейського високомобільного простору у правовій площині. Міграційну концепцію ЄС можна окреслити типовими ознаками:

1) орієнтацією на легальні форми міграції, яка не є панацеєю, проте здатна зменшити проблеми ринку праці та сприяти стійкості системи соціального захисту населення [10, с. 14];

2) селективним стимулюванням довгострокової міграції з подальшим сприянням інтеграції мігрантів у приймаючий соціум, возз'єднанню сімей;

3) неприпустимістю дискримінації, порушення прав осіб-мігрантів та біженців.

Імміграційна політика ЄС, як правило, базується на обмежувальних та контрольних заходах, що реалізуються згідно з пріоритетами забезпечення внутрішньої безпеки; таку безпеку в рамках ЄС визначено як простір волі, безпеки й права; простір волі характеризується правом вільного пересування, включаючи супровідні заходи щодо оформлення віз, одержання документів і здійснення ефективного прикордонного контролю на зовнішніх кордонах [11, с. 108].

Інституційне забезпечення реалізації міграційної політики ЄС є доволі розгалуженим, хоча функціонально конкретним. Його можна розділити на такі групи (рівні) [12, с. 7–8]:

– перша група – органи загальної компетенції, що беруть участь у регулюванні міграційних процесів поряд із виконанням низки інших своїх повноважень (Рада ЄС, Європарламент, Комісія ЄС, Суд ЄС);

– друга група – спеціалізовані установи, створені на постійній основі з метою впорядкування конкретної сфери діяльності та надання органам загальної компетенції на їхній запит професійних консультацій, у тому числі з міграційних питань (Економічний і Соціальний комітет, Постійний комітет із питань праці, Європейський соціальний фонд та ін.);

– третя група – спеціалізовані органи, створені з метою захисту прав людини в межах ЄС, тобто пов'язаних із вторинним правом Євросоюзу в регулюванні міграційних процесів (Європейський омбудсмен зі своїм апаратом);

– четверта група – органи та міжурядові групи, спеціально створені для вирішення окремих аспектів міграційної політики у межах ЄС (Спеціальний комітет експертів з юридичних аспектів територіального притулку, біженців та осіб без громадянства, Спеціальна група з міграції, Група Треві, Європейське агентство з управління оперативним співробітництвом на зовнішньому кордоні, Фонд повернення, Європейський фонд допомоги біженцям, Європейська агенція підтримки притулку та ін.).

У табл. 1 відображено основні інструменти регулювання міграційних процесів у країнах ЄС, які тісно взаємодіють і взаємоузгоджу-

ються. У нормативах ЄС йдеться про необхідність обміну статистичною інформацією щодо структури і динаміки міграцій, розподілу витрат на депортацію, інші форми співпраці. Це також є свідченням належного рівня інтегрованості європейських суспільств та їх державно-владних механізмів.

Ключовим інструментом регулювання міграцій у межах ЄС, безумовно, є *візовий режим*. Типологія віз є доволі розгорнутою, залежно від характеру міграції, її сегментної специфікації [14]:

– транзитна віза – віза, що надає право іноземцю, який прямує з третьої країни в другу третю країну, зробити проїзд через територію договірних сторін; як правило, вона дозволяє один перетин кордону, хоча допускається й багаторазовий в'їзд;

– віза короткострокового перебування або поїздки, віза багаторазового в'їзду, що надає право іноземцю в'їжджати в межі території договірних сторін за мотивами, відмінним від імміграції, для безперервного перебування або неодноразового перебування, вона дозволяє

багаторазовий перетин кордону в обмежено визначених термінах;

– колективна віза, що видається групам, кількість членів яких становить від 5 до 50 осіб; керівник групи повинен мати індивідуальний паспорт і, за необхідності, індивідуальну візу;

– віза довгострокового перебування, що надає право іноземцю в'їжджати в межі території договірних сторін на час, який перевищує три місяці; вона є національною візою, яку кожна держава-член видає на підставі власного законодавства; вона також надає право здійснювати транзит через країну, що надала візу, а також через території інших держав-членів;

– віза з обмеженою територіальною сферою дії, яка дає право на перетин кордону з дозволом на перебування тільки в межах національної території однієї або декількох договірних сторін і за умови, що в'їзд та виїзд з даної території також здійснюється через їх кордони;

– віза, видана на кордоні, яка орієнтована на короткострокове перебування чи транзит особи, яка через брак часу і з огляду на невідкладні причини не мала можливості звернутися

Таблиця 1

Пріоритети регулювання міграційних процесів у країнах ЄС

№ з/п	Напрямок	Основні регулюючі інструменти
1	Базове регулювання міграцій	Візовий режим (Шенген), система візової підтримки; шенгенська інформаційна система (SIS, SIS-II); візова інформаційна система (VIS); система спільної охорони зовнішнього кордону і патрулювання на Середземному морі (EUROSUR, FRONTEX); система EURODAC (для шукачів притулку); міграційні квотування; система дозволів на перебування
2	Соціальний захист мігрантів і біженців	Мережа закладів тимчасового притулку; пакет базового соціального захисту (разова соціальна допомога, системні соціальні виплати); забезпечення житлом (центри, приватні будинки), медичним обслуговуванням (невідкладні допомога й лікування), продуктами харчування й одягу, доступом до освітніх послуг для дітей
3	Цільове стимулювання імміграції	Система «синіх» карт; спрощена процедура прийому з третіх країн працівників сфери науки, освіти, некваліфікованих сезонних працівників; організаційні форми транскордонного співробітництва (кластери, бізнес-інкубатори, євро регіони); спрощений режим перетину кордону в рамках малого прикордонного руху
4	Стимулювання рееміграції	Виплата матеріальної компенсації тим, хто повертається в країну свого походження; підвищення кваліфікації та перекваліфікація в регіоні повернення; створення нових робочих місць у регіоні походження мігрантів; економічна допомога країнам масової еміграції; забезпечення «циркуляції мізків»; визнання документів про освіту і вчені звання; обмеження терміну перебування в країні-реципієнті
5	Протидія нелегальній міграції	Досконалий прикордонний контроль; суворі міри покарання для нелегальних мігрантів, у т. ч. депортації; договірні узгодження реадмісії, реінтеграції мігрантів; санкції проти роботодавців і перевізників, що працевлаштовують/перевозять нелегалів; кримінальна відповідальність за працевлаштування неповнолітніх осіб-мігрантів; процедура легалізації нелегальних мігрантів; угоди про взаємне працевлаштування; візове обслуговування на основі запрошень на роботу; дозвільна система терміну і місця проживання
6	Інтеграція іммігрантів та біженців у приймаючий соціум	Комплексні програми адаптації та інтеграції іммігрантів із забезпеченням їх доступу до освітніх, медичних, соціальних послуг, участі в культурному та політичному житті; професійне навчання; сприяння їх працевлаштуванню

Джерело: розроблено автором на основі [13]

за візою у відповідну консульську установу і має цьому підтвердження.

Специфічним інструментом селективного стимулювання імміграції є система «синіх» карт. Вона орієнтована на середньострокове залучення (від трьох місяців) висококваліфікованих фахівців у визначені сфери під конкретне робоче місце, яке, як правило, є незмінним (якщо особа від нього відмовляється, то вона повертається на батьківщину, хоча є практика надання права на зміну місця праці власникам «синіх» карт). Країни Спільноти самостійно визначають сфери цільового залучення, оминаючи ті, в яких слід розвивати власний кадровий потенціал (передусім це охорона здоров'я та освіта). Наприклад, для громадян України активну промоцію «синіх» карт здійснює влада Чехії. Як визначено чеським законодавством, «синя» карта видається працівникам із вищою спеціальною чи вищою освітою з дотриманням вимог: 1) укладення трудового договору з працівником на строк не менше одного року із зазначенням тривалості робочого тижня, передбаченої законом; 2) заробітна плата працівника (місячний або річний оклад) згідно з договором повинна мінімально в півтора рази перевищувати розмір середньої заробітної плати в Чехії, встановленої Міністерством праці та соціального захисту [15]. Так само уряд Німеччини з 2012 р. практикує «сині» карти. Більше того, якщо її власник три роки працює на постійній основі і не звертається за соціальною допомогою, він має право на постійне місце проживання. Звідси випливає, що практика «синіх» карт орієнтована на високооплачувану зайнятість та підсилює європейські орієнтири на селективне залучення кращих іноземних фахівців, ще більше розвиваючи внутрішнє конкурентне середовище на ринку праці.

Зрозуміло, рівень розвитку країн ЄС, що є заслугою грамотного керівництва та конкурентного середовища, дає змогу залучати і вміло мобілізувати значні обсяги ресурсів для вирішення міграційних питань, чого Україна поки не має. Водночас міграційна політика ЄС дає нашій державі значні можливості у плані адаптації кращого досвіду, орієнтації на високі соціальні стандарти, а також мобілізації ресурсів (передусім фінансових) для вирішення гострих соціальних питань, пов'язаних із міграцією. Це дає змогу

реалізувати Програму східного партнерства, яка має вагомe значення для європейської спільноти (першочергово в геополітичному плані).

Для України, яка прагне залишитися конкурентним соціально-економічним агентом у розвинутому європейському просторі, слід удосконалювати регулюючі підходи до міграцій за такими пріоритетними напрямками:

– у соціоекономічному контексті – із забезпеченням синергетичної взаємодії між міграцією та розвитком [10, с. 16];

– у світоглядно-аксіологічному контексті – з поширенням непрямих методів регулювання міграцій в умовах зростаючого рівня просторової мобільності населення і сприйняттям міграції як можливості задоволення потреб у кращих умовах для особистісного розвитку;

– у контексті соціально-економічної захищеності – з удосконаленням політики соціального захисту та створення умов трудової й академічної мобільності із взаємним визнанням дипломів, досвіду працевлаштування, мобільністю пенсій.

На нашу думку, фокуси адаптації європейського досвіду для України можна представити у розрізі концептуальних, стратегічних і практичних кроків (табл. 2).

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, міграційна політика Європейської Спільноти є орієнтиром для вдосконалення міграційної політики України. Водночас євроінтеграційні процеси в Україні є для неї серйозним викликом, оскільки актуалізують необхідність покращувати конкурентоздатність внутрішнього середовища. Прозахідний вектор розвитку України є обґрунтованим, практично доведеним. Інтеграція з ЄС є довгоочікуваним шансом здобуття економічної і політичної незалежності з формуванням інноваційно орієнтованої економіки та громадянського суспільства. Нині міграція є індикатором відставання нашої держави від стандартів розвинених економік країн ЄС та вимушеною реакцією населення на неможливість розвитку особистісного трудового потенціалу в рідній країні. З огляду на це, розвиток міграційної політики в Україні має постійно узгоджуватися з європейськими практиками, особливо в умовах наближення до мети безвізового режиму. В її основі

Таблиця 2

Адаптація європейського досвіду регулювання міграції населення до вітчизняних умов

Концептуальний фокус	Стратегічний фокус	Практичний фокус
Бачення міграції як потенціалу розвитку за умов чіткого регулювання та нівелювання масових негативних проявів	- повніше використання міграційного капіталу (досвід, знання, фінансові заощадження); - протидія міграційним утратам унаслідок освітньої міграції; - забезпечення системи циркулюючих міграцій	- законодавча адаптація; - розвиток системи «розумного кордону»; - дотримання стандартів соціального захисту; - формування ринку міграційних послуг

Джерело: розроблено автором

має лежати система непрямого управлінського інструментарію, орієнтована на соціальний захист мігрантів, підтримку циркулюючих міграцій та протидію надмірним міграційним утратам.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шевцов А.Л. Державне регулювання міграційних процесів як основна функція міграційної політики / А.Л. Шевцов // Держава та регіони. Серія «Державне управління». – 2013. – № 3. – С. 41–46.
2. Council Directive 2004/81/EC of 29 April 2004 on the residence permit issued to third-country nationals who are victims of trafficking in human beings or who have been the subject of an action to facilitate illegal immigration, who cooperate with the competent authorities: Eur Lex [Electronic resource]. – Access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32004L0081>.
3. Council Directive 2003/109/EC of 25 November 2003 concerning the status of third-country nationals who are long-term residents: Eur Lex [Electronic resource]. – Access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32003L0109>.
4. Council Resolution of 30 November 1994 relating to the limitations on the admission of third-country nationals to the territory of the Member States for the purpose of pursuing activities as self-employed persons [Electronic resource]. – Access: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31996Y0919\(03\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31996Y0919(03)).
5. Council Directive 2004/81/EC of 29 April 2004 on the residence permit issued to third-country nationals who are victims of trafficking in human beings or who have been the subject of an action to facilitate illegal immigration, who cooperate with the competent authorities: Eur Lex [Electronic resource]. – Access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32004L0081>.
6. Council directive 2005/71/EC of 12 October 2005 on a specific procedure for admitting third-country nationals for the purposes of scientific research: Official Journal of the European Union 3.11.2005 [Electronic resource]. – Access: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:289:0015:0022:EN:PDF>.
7. Directive 2011/98/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on a single application procedure for a single permit for third-country nationals to reside and work in the territory of a Member State and on a common set of rights for third-country workers legally residing in a Member State: Official Journal of the European Union 23.12.2011 [Electronic resource]. – Access: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:343:0001:0009:EN:PDF>.
8. EU Action on Migratory Pressures – A Strategic Response: Council of the European Union 8714/1/12 REV 1, Brussels, 23 April 2012 [Electronic resource]. – Access: <http://www.statewatch.org/news/2012/apr/eu-council-actuaion-plan-migratory-pressure-8714-rev1-12.pdf>.
9. Finding solutions to migratory pressures: Council of the European Union [Electronic resource]. – Access: <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/migratory-pressures/>.
10. Малиновська О.А. Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України / О.А. Малиновська. – К.: НІСД, 2014. – 48 с.
11. Костенко В.О. Актуальні проблеми міграційної політики та підходи до їх вирішення на прикладі Європейського Союзу / В.О. Костенко // Актуальні проблеми політики. – 2015. – Вип. 54. – С. 106–114.
12. Міграційна політика: порівняльно-правове дослідження. Відповідності законодавства України. *Acquis communautaire* / Державний департамент з питань адаптації законодавства; Міністерство юстиції України. – Київ, 2009. – 178 с.
13. Шамраєва В.М. Спільна міграційна політика ЄС у контексті євроінтеграційних устремлень України / В.М. Шамраєва // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – № 2. – С. 305–312.
14. Общая консульская инструкция о визах, адресованная постоянным дипломатическим и консульским представительствам Договаривающихся Сторон Шенгенской конвенции (Люксембург, 28 апреля 1999 г.) / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_853.
15. Сині карти для іноземних громадян – Чехія: Europa Viza [Електронний ресурс]. – Режим доступу: viza.europa.com/uk/...чехія/сині-карти-для-іноземних-громадян-чехія.